



Lev Kreft

Doping in anti-doping: hitreje, višje, močnejše

Vzemimo izmišljeni primer, ki pa v športu sodi na območje verjetnega, če ne celo povsem realnega in že videnega. Janez Novak je s pomočjo dobrih predispozicij in veliko vloženega truda (ne le svojega, tudi nadobudnih staršev) dosegel v svoji še nepolnoletni dobi zadostno raven rezultatov, da so ga povabili v državno reprezentanco, ga začeli obravnavati kot mladega talenta in posledično celovito skrbeti za njegov napredek in razvoj. Treniral je, kadar je bilo to predpisano, in počel vse tisto, kar je program predvideval; hodil je spat, kot je bilo zaukazano, jedel je, kar so mu strokovno priporočili, in če je delal kakšne prekrške, je bilo to dovolj redko, da ni imelo posledic. Po kakšnem letu takšnega ravnanja je postal poklicni športnik, saj za kaj drugega niti ni bilo več časa. Prva stopnička njegovega samodokazovanja je bila uvrstitev na olimpijske igre v naslednjem štiriletnem ciklusu, kar je z nekaj truda dosegel. Ko je postal del bodoče olimpijske odprave in so ambicije – tako njegove kot njegove ekipe – zrasle, hkrati pa se je povečal še zunanji medijski in institucionalni pritisk, ki je zahteval več uspehov kot štiri leta poprej, so mu na osnovi novih znanstvenih dosežkov raziskovalnih javnih služb in farmacevtskih laboratorijev, ne da bi sam za to vedel, začeli dajati najnovejši dodatek, ki je omogočal telesu, da da od sebe prav v njegovem športu še nekaj več. Na olimpijadi je dosegel več, kot je bilo pričakovano, dopinškega sredstva pri njem niso odkrili, ker je šlo za neznano substanco, pa so shranili vzorce in čez nekaj let ugotovili prisotnost nedovoljene substance (ki v času nastopa ni bila na seznamu nedovoljenih, saj je sploh še niso poznali, ampak je tja prispela kasneje) ter mu v skladu s pravili odvzeli dosežen rezultat in ga kaznovali. Janez Novak, ki sploh vedel ni, da je bil dopingiran, je skušal raziskati, kaj se je zgodilo, saj mu je bilo jasno, da mu je to nekdo podtaknil, a kakšnih pravih dokazov ni našel, le govorice, da je možno in verjetno, da so takrat načrtno in v imenu državne slave dajali doping vsem, ki so imeli možnost osvajanja medalj. Naletel pa je tudi na druge insinuacije, saj so nekateri kolegi in kolegice trdili, da je konkurenca doping podtikala v krepčilne koktejle. Kaj naj si misli, po vsem tem ni vedel, a se mu je prva možnost zdela mnogo verjetnejša, saj je bil v času priprav na tekmovanje povsem odvisen od ekipe, ki je skrbela zanj in za ostale reprezentante, ne da bi v vseh podrobnostih vedel, kaj z njim počnejo – hotel je pač s pridom uporabiti vse znanstveno znanje, ki bi mu pomagalo do življenjskega uspeha. Na tej točki je odnehal s preiskovanjem in spraševanjem ter sprejel dodeljeno kazen, ne da bi se še naprej upiral. Ugotovil je, da mu nič ne bi pomagalo, tudi če bi uspel dokazati, da ni bil kriv – rezultat je dosegel s pomočjo nedovoljenih pomagal, četudi za to sam ni vedel, in bi mu zato rezultat odvzeli ne glede na to, ali je osebno kriv ali ne: tudi če bi si razjasnil vse, bi to ne spremenilo njegove usode, le z mlino na veter, ki hočejo namleti vsakič več uspeha, bi se zapletel v spopad. Iz izkušnje prejšnjih podobnih dogodkov pa je vedel, da pri razkrivanju načrtne uporabe vedno novih in novih substanc, ki jo izvajajo v imenu nacionalnega interesa, teža kaznovanja in stigmatiziranja pade na športnice in športnike – v imenu tega istega nacionalnega interesa. Zavedel se je, da je kot športnik v enakem položaju kot pokvarjena salama: salama ni kriva, da se je pokvarila, vendar to še ne pomeni, da jo lahko pomilostite in pojedete.¹ Spoznal pa je tudi, da se temu, kar se mu je zgodilo, ni mogoče izogniti. Edino vprašanje, ki mu je ostalo, je bilo: ali se tako načrtno dopingiranje, ne da bi tekmovalci zanj vedeli, v imenu uspeha nacije ali zaradi spektakularnega tekmovanja, ki prinaša dobičke, dogaja le kot izjema, ali pa je pri tistih, ki se prerivajo na vrhu spiska medalj in ki zahtevajo vrhunski uspeh vsakič in v vsakem tekmovanju, pri tem pa imajo na voljo vsa sredstva, prej pravilo. Slišal je o težavah ameriških profesionalcev, ki so bili dolgo izven vsakršnega nadzora, razen nadzora jemanja rekreativnih drog, potem pa so se morali podvreči postopku čiščenja organizma, če so hoteli priti do olimpijskega nastopa in zlate medalje. Njihovih vzorcev pred čiščenjem ni bilo nikjer, saj pravega nadzora sploh ni bilo. Mrmrlo se je o sredstvih, ki jih uporabljajo na Kitajskem, da bi se na hitro vključili na vrh novih športov, ki jih prej sploh niso gojili, in o čudnih karierah, ko so se njihovi zmagovalci in rekorderji pojavili kot kometi, da bi po doseženem uspehu kmalu poniknili in izginili. Za finske državno vodene nečednosti in za ruske načrtne postopke so tako ali tako vedeli vsi, tudi WADA, kot so vedeli tudi za to, da ni mogoče preprečiti jemanja nedovoljenih poživil, če to podpira celo državna protidopinška agencija s skrivanjem in potvarjanjem rezultatov. Janez Novak se je znašel v brezizhodnem položaju, s katerim se je bil prisiljen sprijazniti. Kot razkrit primer goljufanja tudi državnega dodatka k pokojnini za zaslužne športnike ne bo nikoli dobil.

Se vam zdi ta zgodba mogoča, morda verjetna? Se je morda že komu kaj podobnega pripetilo? Ali verjamete, da je jemanje nedovoljenih poživil zgolj stvar individualne odločitve športnika ali športnice, morda še trenerja in kakega pokvarjenega zdravnika in potujočega trgovca? Menite, da je bila Nemška demokratična republika strahotna izjema, ne pa le vrh ledene gore, ki tudi brez nje še naprej obstaja in deluje? Ali sredstva, vedno nova, ki vstopajo v šport kot doping, nastajajo slučajno brez raziskovalnega in komercialnega namena, čeprav jih države, v katerih so nastala, skrivajo pred drugimi in se v trenutku, ko je ta blokada prebita, razširijo po vsem svetu? Ne, ne gre za to, da bi bili bolj popustljivi do športnikov in športnic ter da bi bolj kaznovali nacionalne olimpijske komiteje, panožne zveze in druge kolektivne dejavnike z državami, kjer se pojavlja kolektivno dopingiranje, čeprav tudi to ne bi bilo povsem odveč. Pri raziskovanju odpornosti dopinskih praks na vse vrste nadzora, razkrivanja in kaznovanja se kaže zakonitost, ki je ne moremo poimenovati kako drugače kot – »duh športa«. O duhu športa so razpravljali v večletnem postopku prenove protidopinskega sistema in njegovih dokumentov, ko je bil v igri tudi predlog, naj se iz razlogov za uvrstitev nekega sredstva na listo prepovedanih učinkovin črta opredelitev o takih, ki so v nasprotju z »naravo športa« oziroma »duhom športa«, kot tudi predlog, da se »duh športa« povzdigne v glavni kriterij za odločitve o prepovedi. Prvi so argumentirali, da je »duh športa« nekaj neopredeljivega, in takih kriterijev pri postopkih pravnega tipa in s kazenskimi posledicami ne bi smelo biti. Drugi so dokazovali, da ogroženost zdravlja in nepošteno pridobljena prednost pred drugimi sotekmovalci nista dovolj za vzdrževanje takega protidopinskega pogona, kot ga že imamo, in da brez ohlapnega »duha« nadzor ne bo mogel smiselno delovati. Moja podmena ni ne eno ne drugo, ampak trditev, da je stabilen odstotek odkritih dopinskih prekrškov, predvsem pa obstoj načrtnih praks uporabe prepovedanih poživil (in zlasti uporabe še neprepovedanih novih učinkovin, ki bodo čez čas zelo verjetno prišle na listo), ki se je poslužujejo zlasti na nacionalni ravni institucije, zadolžene za športne uspehe države – da je to ravno del »duha športa« in zelo pomemben segment delovanja znanosti o športu.

O vztrajni prisotnosti dopinga v vrhunskem profesionalnem športu (v rekreaciji je dopinga veliko, ni pa nadzora, da bi pokazal, koliko je trajni odstotek dopingiranih višji kot na področju stalnega nadzora) je razmišljala tudi Silvia Camporesi, ki se z bioetiko ukvarja na King's College v Londonu. Jemanje nedovoljenih poživil se dogaja tako na osnovi osebne odločitve kot na osnovi skupinskega vstopa v to prakso, pravi, in odločitev za doping je pogosto posledica psihološkega pritiska, »ko čutijo, da nimajo alternative« (Camporesi, 2017, 110). Na to vpliva več dejavnikov. Prvi je v prepričanju (in ne tako redko tudi vednosti), da tekmeči uporabljajo prepovedana poživila in jim niti slučajno ne moreš biti kos, če jih ne boš jemal tudi sam. Drugi je v lojalnosti med člani ekipe, na primer kolesarski, kjer ima vsak svojo vlogo – eni so za velike, drugi za etapne zmage; eni so za gorske cilje, drugi za ciljne šprinte; večina pa je tu zato, da svoje vodilne podpira in jim pomaga z vso svojo energijo. Kolektivna lojalnost je nujna sestavina ekipne usklajenosti, in k tej usklajenosti sodi tudi, da vsi počnejo isto, tudi pri doping, če to pomaga pri izpolnitvi vloge, ki jo posameznik v ekipi ima. Camporesi ugotavlja, da je že športni javnosti jasno, da niso odgovorni le športniki, ampak tudi celotne ekipe, ki jih oskrbujejo, še posebej zdravniki, poleg tega pa tudi vse institucije, ki odločajo o športu. Poleg krivde, ki jo imajo številni vpleteni in le redko zgolj športniki, je tu tudi odgovornost za pogoje in atmosfero, v kateri se prav v določenih

športih, prav v določenih ekipah, prav v določenih državah pojavi doping. Namesto da začnemo razmišljati, kako bi opustili antidopinsko kampanjo, ker ne more preprečiti goljufije, bi bilo po njenem mnenju treba kazenske ukrepe razširiti: »Naslednji korak bi bil, da bi odgovornost pripisali pravim delničarjem. Tu gre za to, da postanejo posamezniki, ki jih opredelimo s proučevanjem, kdo ima kot delničar največjo moč ali nadzor nad športnikom, odgovorni in tarča naših odzivov proti doping, in to tako, da so osebno odgovorni za doping, do katerega pride med športniki pod njihovim nadzorom« (Camporesi, 2017, 115). Podobno zgodbo, le da na ozadju afere z Lancem Armstrongom, razvija Eric Moore, profesor filozofije na univerzi Longwood. Njegova prva ugotovitev je, da je Lance Armstrong jemal, kar je bilo prepovedano, zato ker so jemali vsi – in to se da dokazati s spiskom tistih, ki so jih pri tem že prej ali pa kasneje dobili. Če ostanemo le pri zmagovalcih in najvidnejših tekmovalcih, so bili zasačeni Bjarne Riis, Jan Ulrich, Marco Pantani in 8 članov Festine, pa tudi vse prve trojice razen enega kolesarja v šestih letih od 1999–2005, in tu sta še Floyd Landis, Alberto Contador in tako naprej ... Jasno, da si lahko tekmoval pod enakimi in poštenimi pogoji le, če si tudi sam jemal iste substance in uporabljal enaka sredstva (Moore, 2017, 415). Samo če si uporabljal nedovoljena sredstva, si imel enako možnost za uspeh kot ostali. A tega stanja niso ustvarili športniki s svojimi odločitvami za goljufanje, ampak organizatorji, ekipe in vrh kolesarske zveze, ko so iz leta v leto načrtovali daljša in zahtevnejša tekmovanja in načrtno gledali skozi prste, pa tudi sodelovali pri širjenju dopinskih praks. Morten Renslo Sandvik ponovi vse Moorove in Camporanesijine argumente za to, da se doping v kolesarstvu stalno pojavlja, čeprav ne Moora ne Camporanesijeve na navaja kot vira in dodaja še druge. Inovativni pristop pa uvaja s pomočjo Brännmarkovega (Brännmark, 2006) razlikovanja med dvema tipoma pripovedi, s katerimi dajemo našim dejanjem pomen: namenski in kontrastivni tip. Namenski pomen opisuje pot, po kateri pride do tega, da se dejanja in dogodki izoblikujejo v smeri pomembnih ciljev. »Temeljna postavka pri tem je, da je po preudarku bolje uspeti pri zasledovanju pomenljivega cilja, kot pa uspeti pri nepomembnem, in da zna biti bolje ne uspeti pri sledenju pomembnega cilja kot pa uspeti pri doseganju nepomembnega« (Sandvik, 2019, 221). Šport zanesljivo, vsekakor za vrhunske in profesionalne športnike in športnice, sodi med visoko pomembne cilje. V tem precepu lahko doping postane pot do doseganja teh ciljev, ki jo končno v kolesarstvu priporočajo vsi po vrsti, hkrati ko se kolesarski klubi, organizacije in zveze delajo, kot da ni nič, na tihem pa vse te prakse podpirajo, ker vsakič potrebujejo spektakel, kakršnega še ni bilo, zanj pa tudi heroje, ki premagujejo vedno težje planinske vrhove in prelaze ter vedno daljše in hitrejše ravninske etape. To situacijo je dobro opisal eden od anketirancev v raziskavi Aska Vesta Christiansena: »Profesionalni kolesar sem hotel postati, odkar sem bil majhen deček, in zdaj imam možnost. Če je posledica v tem, da moram jemati zdravila, me to ne bo ustavilo na poti k sanjam. Nisem vozil kolo toliko let samo zato, da bi zdaj, ko sem prišel tako daleč, da živim svoje sanje, odnehal« (Christiansen, 2005, 273–274; nav. po Sandvik, *op. cit.*, 222). Sandvik sicer pojasnjuje, zakaj velika večina športnikov in športnic ne prizna jemanja prepovedanih poživil niti tedaj ne, ko so že razkriti in javno obtoženi, in ugotavlja, da vsi obsojajo samo posameznike – športnike, ne vidijo pa konteksta, v katerem se doping dogaja, in še manj ga vidijo skozi oči športnika. To je seveda res, bi se pa bilo treba vprašati, kdo vzpostavlja ta kontekst in kdo ima od njega koristi.

Zajetna študija protidopinških procesov z vidika znanosti in prava Marjolaine Viret (Viret, 2016) prinaša celovit pregled stanja, ki je glede na vse polemike in različna stališča o dopingu in spopadu z njim realističen, saj ugotavlja, da ne glede na vse kritike ni pričakovati, da bi se prepoved dopinga v bližnji bodočnosti odpravila, čeprav ni mogoče očitati, da so kritike, ki govorijo o neučinkovitosti nadzora in neutemeljeno visokih stroških zdajšnjega načina, iz trte zvite. Znanost, ki omogoča nadzor z laboratorijskimi preiskavami, in pravo, ki svoje sankcije predpisuje na tej osnovi, sta dodobra prepletena, videti pa je, da se ta preplet pretirano zanese na zupanje v znanost in prepričanje o neoporečnih namenih športnih institucij. Hkrati je treba pri tehtanju potrebe po radikalnejši reformi upoštevati, da pri približno 40 odstotkih primerov ni mogoče s trdnim pravnim zagotovitvom dokazati, da gre za namerno goljufanje in posledično individualno odgovornost športnika ali športnice. Ker antidopinški postopek poteka po pravilih, ki ne vsebujejo niti najosnovnejšega pravnega standarda predpostavke nedolžnosti niti dokaza nedvomne krivde, je jasno, da protidopinško pravo ni na strani športnikov in športnic, ampak na strani institucij, ki potrebujejo samopotrditev onkraj običajnih pravnih pravil o poštenem postopku, da bi ohranile položaj gospodarja v odnosu do vsega, kar se v športu dogaja.

Že površen pregled statističnih poročil, ki jih zadnja leta zaradi obvezne transparentnosti delovanja na spletnih straneh objavlja Svetovna agencija za boj proti dopingu (World Anti-Doping Agency oziroma s kraticami WADA), pokaže, kako v praksi skupno delujeta športni in olimpijski gesli »Hitreje, višje, močnejše!« in »Ni važno zmagati, važno je sodelovati!«. Vse številke iz leta v leto rastejo, odstotek kršitev pa se umirja na že doseženem povprečju (WADA 2020). Verjetno bi po tej logiki morali sklepati, da WADA s celotno institucionalizirano mrežo, ki izvaja njene naloge, ne bi veljala za uspešno, če ne bi vsako leto pobrala in pregledala več vzorcev kot leto prej, in če ne bi naraščalo število športov, ki jih nadzor zajame vsaj v nekaj primerih, in če ne bi odkrili več prekrškov kot leto poprej. Olimpijski (ne toliko para-olimpijski) športi so ves čas na vrhu statističnega spiska, vendar je v nadzor in pregledovanje vključenih tudi vedno več neolimpijskih športov. Pri nekaterih od teh nas tu in tam ne preseneti zgolj majhno število odvzetih vzorcev, kot pa je glede na število visoko število pozitivnih primerov. V povprečju pa odstotek pozitivnih primerov tudi zaradi vedno višjega in obsežnejšega odvzema vzorcev dosega odstotke, ki so precej stabilni. Ob vseh znanih ukrepih protidopinškega nadzora je dosežena spodnja meja uporabe, ki se ob enakih prijemih nadzorovanja in kaznovanja ne bo več bistveno znižala ali zvišala zgolj z vsako leto številnejšimi pregledi. Z nekaj predznosti lahko sklepamo, da enakomerna in stalna rast števila odvzetih in pregledanih vzorcev ne kaže rezultatov v smislu prvotne usmeritve proti nedovoljenim poživilom in drugim nešportnim načinom pridobivanja prednosti in premoči nad sotekmovalci in sotekmovalkami. Prvotna usmeritev je namreč pod geslom vojne proti dopingu in ničelne tolerance hotela doseči popolno očiščenje športa ali vsaj olimpijskih športov. Kar zdaj protidopinškemu nadzoru uspeva, je omejitev dopinga na povprečno nizok odstotek, ki sicer pri nekaterih športih sega precej čez povprečje, pri drugih pa je uporaba dopinga zanemarljiva. Ta odstotek lahko razumemo na podoben način kot odstotek smrtnih primerov ob epidemijah – karkoli storiš v preventivi, karkoli nudiš v procesu zdravljenja, določen odstotek smrtnih primerov bo na koncu še vedno ostal. Tako tudi pri dopingu podatki kažejo, da je število pozitivnih izidov približno konstanta – težko je pričakovati, da se bo ob nadaljnjem širjenju nadzora odstotek pozitivnih vzor-

cev zmanjševal, pa tudi povečeval se bistveno ne bo več. Konstanta kaže na to, da bo določeno število športnic in športnikov, še zlasti v tistih športih, ki pri uporabi dopinga že ves čas prednjačijo (bodybuilding, lahka atletika, kolesarstvo in težkoatletski športi od dviganja uteži do triatlona moči in od rokoborbe do fitnesa), vedno uporabljalo doping in da bo določeno število le-teh vedno tudi razkrinkano, čeprav verjetno nekaj let po dogodku, ko bo novi način dopinga končno razkrinkan in bo postal sledljiv. Ko bi to skušali pojasniti na prvo žogo, bi verjetno rekli, da vsepovsod in tudi v športu obstaja določeno število ljudi, ki gredo namesto po predvidenih poteh in v skladu s pravili kar naravnost in počez ne glede na vse ter so pripravljeni za uspeh narediti karkoli. Taka razlaga pa ne upošteva, kdo utrjuje poti in kdo postavlja pravila, in s tem določa mejo dovoljenega, sprejemljivega in tudi zahtevanega. Kot trdi Bernard Suits v definiciji športa (Suits, 2014, 43), je ena od karakterističnih potez tekmovalnih iger v tem, da si s pravili, ki tekmovalne igre sploh šele omogočajo, postavljamo nepotrebne ovire za doseganje predhodno določenega cilja. Ena od takih »nepotrebnih ovir« je tudi spisek prepovedanih sredstev, ki štejejo za nedovoljena poživila. Suitsova definicija tekmovalnih iger predpostavlja obstoj organizacije, ki je nastala ravno zato, da bi odredila in vzdrževala vse sestavine športa: cilj, pravila in igrivost. Pri uresničevanju cilja športnih tekmovalnih iger ta institucionalizirana organizacija – športna asociacija postavlja dva smotra, ki sta si med seboj odbijajoča pola, tako da lahko delujeta skupaj le, če je med njima primerna razdalja, zaradi katere lahko oba, tako doseganje vedno boljših izidov kot tudi doseganje vedno višje »zgolj« udeležbe, ostaneta hkrati v veljavi. Kadar jih hočemo spraviti bližje drugega drugemu, nastane odbojna napetost. Ta odbojna napetost je konstitutivna za športne skupnosti, kakršni so na primer klubi kot osnovne organizacije športa, nacionalne športne asociacije in nacionalni olimpijski komiteji, pa tudi odločilni državni organi v vlogi ministrstev za šport. Klubi, asociacije in olimpijski komiteji od uspehov športnikov in športnic niso odvisni le zaradi ugleda, ki ga to prinaša državi, panogi ali klubu, ampak tudi finančno, saj se vsi prispevki in dohodki od sponzorskih in propagandnih do pravic prenosa slike in državnih subvencij merijo z doseženimi rezultati. Države že dolgo podpirajo vrhunski šport predvsem zato, ker prinaša naciji ugled, vidnost in prepoznavnost. Te športne institucije niso v nič manjšem precepu od športnih posameznikov (športniki in športnice, trenerji in trenerke, športni zdravniki in zdravnice itd.), saj so povsem odvisni od uspeha, senzacionalnega ali vsaj spektakularnega in so pod neprestanim pritiskom, ki ga prenašajo na športnice in športnike.

Odnos do tekmovalnosti, ki ga izraža »Ni važno zmagati, važno je sodelovati!«, izraža privrženost igrivosti športa, zanemarja pa tekmovalnost, ki stremi k dosežkom in presežkom. S tega vidika je doping nesmiseln prekršek, ki izraža povsem nasprotno tekmovalno držo od etike maksimuma. Odnos do tekmovalnosti, ki ga izraža »Hitreje, višje, močnejše!«, pa naredi doping smiseln, da te le (kot odgovarjajo na vprašanje o uporabi prepovedanih sredstev in nasploh neetičnih načinov pridobivanja prednosti nad tekmeči številne športnice in športniki) pri tem ne dobijo. Doping se od začetka ugotavlja s preiskavami telesnih vsebin športnic in športnikov; malo kasneje so začeli ugotavljati še vpletenost trenerjev zdravnikov in drugih oseb iz ekipe. Kaznovanje celotnega ruskega športnega pogona je prvi primer sankcij zoper vso športno strukturo, vendar se je tudi ta primer pri sankcijah zlomil predvsem na športnicah in športnikih, med katerimi so bili izločeni iz tekmovalnosti tudi taki, ki jim niso dokazali uporabe prepovedanih substanc,

medtem ko so bili pripuščeni k tekmovanjem taki, ki niso bili vključeni v rusko sistematično dopingiranje, ker so imeli lastne ekipe za pripravo in so priprave za tekmovanja opravili na tujih tleh. Uporabo dopinga torej očitno lahko organizirajo športne organizacije in celotne športne olimpijske nacionalne strukture. Uporabljeni ukrepi v tem primeru, ki gotovo ni edini na svetu, pa potrjujejo, da športnice in športniki nimajo dosti možnosti, da ostanejo ne-kaznovani, skoraj vedno pa ostanejo ne-kaznovane organizacije in asociacije, ki izvajajo široko zasnovano uporabo prepovedanih metod in substanc. Doping ni zgolj osebna slabost in prevara, ki se je poslužujejo posamezni športniki in športnice, ampak je po svojem pretežnem delu posledica, pogosto tudi neposredna posledica delovanja in usmeritev športnih organizacij in asociacij. Tako je bilo na začetku, v znamenitem primeru Nemške demokratične republike, in tako je tudi zdaj. Protidopingi režim se temu ozadju dopinga izogiba, in tudi ruski primer, namesto da bi ga izkoristili tudi za uvedbo drugačnih načinov nadzora poleg odvzema vzorcev športnikom in športnicam, je bil uporabljen le za kaznovanje ene same nacionalne strukture.

Niso pa športne organizacije in asociacije edini spregledani vir dopinga, saj same niso usposobljene za proizvodnjo in razpečevanje v športu nedovoljenih sredstev. Znanost, brez katere bi bil spopad z dopingom nepredstavljen, saj nadzora brez laboratorijskega dela ni, pa tudi ne brez znanstvene analize verodostojnosti postopkov, je hkrati tudi vir nastanka novih in novih sredstev, ki povečujejo telesne zmožnosti, a so nevarne za zdravje ali pa so vsaj posledice večletnega jemanja še neznane. Športno polje uporabe poživil in drugih sredstev za dvig tekmovalnih zmožnosti je po svoji logiki podobno zdravstvenemu polju rakavih obolenj, kjer so ob uradni medicini ali celo mimo in brez nje številni bolniki in bolnice pripravljeni preizkusiti kakršna koli zdravila in nove načine domnevnega ohranjanja življenja, pa naj prihajajo od koder koli in od kogar koli. Pri tem drugem gre za izkoriščanje strahu in obupa, pri onem prvem pa za izkoriščanje mogočne želje po uspehu. Sredstva, ki se preizkušajo v športu, imajo pomen v izvenšportnih potrebah, na primer pri napornem delu, ki si ga zadajajo prekarci, ki morajo uspeti, če hočejo preživeti, ali pa pri vojaškem delu, ki se je že dodobra privatiziralo, terja pa vedno večje premagovanje vseh omejitev telesnih in psihičnih zmožnosti skupno z dodatnimi ukrepi, ki po teh naporih in doživljanju grozot, ki jih povzročaš drugim, hitro znova usposobijo osebo, da nadaljuje z istim tempom in enako gorečnostjo. Doping je zelo uporabna in na več področjih uporabljana zadeva, pri tem pa so nekatere njegove sestavine prepovedane tudi v izvenšportni rabi, druge pa niti ne. Kar je zdravju škodljivo, je običajno nedovoljeno, vendar v izrednih stanjih, kakršno je denimo vojna, tega ni treba spoštovati. Kar prinaša nepošteno prednost v tekmovanju z drugimi, je nepošteno v športnem boju, na vseh drugih področjih življenja pa je prepuščeno osebnemu odločitvi. A moralna dilema je tudi v vsakdanjem življenju enaka: kako tekmovati z ljudmi, ki uporabljajo za uspeh vsa sredstva, če ne tako, da tudi sam uporabiš vse sredstva – ali pa zapustiš tekmovanje in se prestaviš tja, kjer so vode mirnejše, obeti uspeha pa posledično manjši?

Nekaj strani nazaj je bilo rečeno: »To je seveda res, bi se pa bilo treba vprašati, kdo vzpostavlja ta kontekst in kdo ima od njega koristi.« Na to vprašanje je lahko dali preprost odgovor na prvo žogo: šport ima enako usmeritev kot doping – hitreje, višje in močnejše, skratka, neprestano doseganje tistega, kar se je še včeraj zdelo nedosegljivo. Po tem, ko so bile izrabljene vse možnosti naravno da-

nega človeškega telesa, se nujno začnejo uporabljati razni dodatki in druga sredstva, ki delujejo v isti smeri ohranjanja vedno boljših rezultatov, pa če so eni dovoljeni in drugi ne. In to ne velja le za t. i. rekordne športe (Loland 2001), na primer atletske discipline, ampak tudi za vse druge, v katerih zadnja desetletja vedno bolj prevladuje preštevanje različnih statističnih rekordov, kar daje videz neprestanega napredka in predstavlja dodatni pritisk po doseganju novih in novih statistično presežnih izidov.

A to kot pojasnilo za kontekst dopinga ni vse, to je le športna plat konteksta, ki jo športnice in športniki, pa tudi ostali deležniki, ki sodelujejo pri pripravi športnih tekmovanj – spektaklov, najprej občutijo. Naslednja plast konteksta so športne asociacije v vlogi korporacij, ki so do športnih spektaklov v takem odnosu, kot sleherni manager v odnosu do vira plače, dobička, predvsem pa moči nad drugimi ljudmi. Managersko delo v športnih korporacijah je precej bolj tvegano od nekaterih drugih načinov pošiljanja denarja v kapitalski obtok, vendar ima tudi svoje prednosti, tako tiste, ki prinašajo več zadovoljstva ob izvrstnih tekmovalnih izidih, kot takih, ki omogočajo eno najbolj priročnih načinov za pranje denarja. In korporacije delujejo kot organizmi, ki se zavedajo, da morajo poslati med ljudi vedno bolj spektakularne spektakle, da bi ohranjale svojo dobičkonosnost in moč nad ljudmi. Športna industrija je industrija spektaklov, ne pa industrija športa kot takega – kar ni spektakularnega ali nima potenciala za spektakel, gre mimo korporacij, dokler se ne najdejo novi načini, prijemi in pravila, ki povzdignejo določeni šport med spektakle. Tako sta v zadnjih dveh desetletjih med globalne spektakle vskočila ženski ameriški nogomet in angleški biljard – *snooker*, in to s povsem drugačno dramaturgijo in psihološkim ozadjem.

In končno, šport je tista dejavnost, pri kateri gre telo do skrajnih zmožnosti, in je zato najboljše polje za preizkušanje najrazličnejših pripomočkov, ki večajo sposobnost dolgega dela brez počitka, omogočajo zmožnejšo in dlje časa trajajočo osredotočenost, prinašajo lažje osvajanje telesnih avtomatizmov, omogočajo hitro hujšanje, pa tudi še hitrejšo nalaganje mišic na okostje, in še mnoge druge zaželene lahke poti do rezultatov, ki bi sicer zahtevali dolgotrajen napor, kakršnega večina itak ne bi zmogla, vsaj ne z uspešnim izidom. V kontekst športa je vpletena tudi farmacevtska industrija, ki prav tu dokazuje, da ni le tista, ki zdravi bolezni, ampak (in to je njena v sodobnosti najmočnejša tržna niša) neposredno proizvaja zdravje.

Ni torej tako, da bi bil kontekst vseh športov za doping enak, a tudi tako ni, da bi v uporabo dopinga vodile le individualne odločitve. Celotna športna organizacijska struktura in njegovo medicinsko ozadje pogojujejo doping, in bi se morali spremeniti, predvsem pa bi morali priti pred presojo odgovornosti skupaj s športnicami in športniki. Čim nek šport postane del globalnega spektakla z vsem, kar sodi zraven, prestopi iz tradicionalnih oblik goljufanja in prevarantstva v doping kot sodobno različico, ki je podprta s pritiski športnih institucij, pa tudi države, deluje pa tudi z njihovo neposredno vpletenostjo v uporabo prepovedanih substanc in drugih sredstev. Ta sredstva niso preprosta tako kot kos železa v pesti, ampak zahtevajo tudi sama sposobno proizvodno ozadje in razvejano distribucijo – še najmanj seveda pri tistih sredstvih, predvsem zdravilih, ki so prepovedana le v športu, ker prinašajo prednost pred tekmeči, sicer pa ne delujejo zdravju škodljivo. Proizvodnja in distribucija dopinga ne prihajata v šport od zunaj, iz umazanega sveta, ampak sta že ves čas del funkcioniranja športnega korporacijskega in laboratorijskega kompleksa.

Literatura

1. Brännmark, J., 2006. »Leading a Life of One's Own: on Well-Being and Narrative Autonomy«, V: *Preferences and Well-Being* (ur. Serena Olsaretti), Cambridge: Cambridge University Press.
2. Camporesi, S., 2017, »An Alternative Solution to Lifting the Ban on Doping: Breaking the Payoff Matrix of Professional Sport by Shifting Liability Away from Athletes«, *Sport, Ethics and Philosophy*, 11, 1, 109–118.
3. Christiansen, A.V., 2005, *Rene resultater: En kulturanalyse af cykelsporten – socialisation, fascination, training, kost og doping*, doktorska disertacija na univerzi v Aarhusu (Danska).
4. Kornbeck, J., 2019, Recenzija knjige Marjolaine Viret, *Sport, Ethics and Philosophy*, 13, 2, 259–265.
5. Kreft, L., 2011, »Elite Sportpersons and Commodity Control: Anti-Doping as Quality Assurance«, *International Journal of Sport Policy and Politics*, 3, 2, 151–161.
6. Loland, S., 2001, »Record Sports: An Ecological Critique and a Reconstruction«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 28 (2), 127–139.
7. Moore, E., 2017, »Did Armstrong Cheat?«, *Sport, Ethics and Philosophy*, 11, 4.
8. Sandvik, M.R., 2019, »The Confession Dilemma: Doping, Lying, and Narrative Identity«, *Sport, Ethics and Philosophy*, 13, 2.
9. Suits, B., 2014, *The Grasshopper: Games, Life and Utopia* (3. izdaja), Toronto, University of Toronto Press.
10. Viret, M., 2016, *Evidence in Anti-Doping at the Intersection of Science and Law*, The Hague in Heidelberg, T.M.C. Asser Press in Springer.
11. WADA (World Anti-Doping Agency), 2020. Anti-Doping Statistics. At: <https://www.wada-ama.org/en/what-we-do/anti-doping-statistics> (accessed 1. 4. 2020)

Red. prof. dr. Lev Kreft
Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani
lev.kreft@guest.arnes.si

¹O tem sem pisal v članku o anti-dopinškem nadzoru kot obliki nadzora kvalitete blaga, ki je povsem enake vrste kot nadzor, ki ga države (in Evropska unija kot celota) izvajajo nad kvaliteto prehrambenega blaga in zdravilskih izdelkov. Športnice in športniki v proizvodnji športnega spektakla niso le osebe, ki nastopajo, ampak tudi blago, ki ne sme biti kontaminirano. Prav zaradi tega ni predmet nadzora le goljufanje, ki ga zagreši oseba, ampak golo dejstvo, da je v nekem telesu nedovoljena substanca, ki onemogoča enake možnosti za pošteno tekmovanje. Ta vidik se je dobro potrdil v razpravah o spolni pripadnosti in njenem ugotavljanju, na primer glede Casper Semenya. Glej Kreft, L., 2011, »Elite Sportpersons and Commodity Control: Anti-Doping as Quality Assurance«, *International Journal of Sport Policy and Politics*, 3, 2, 151–161.

²Camporesijeva v zaključku celo naravnost zapiše, da bi bila dobrodošla sprememba protidopinškega zakonika, s katero bi zaradi dopinga ne bremenili športnikov in športnic, ampak predvsem klube, športne zveze, nacionalne športne organizacije in olimpijske komiteje, vsekakor vse tiste, ki pridobivajo finančna sredstva in ugled iz zmagovanja za vsako ceno in bi se morali bolj potruditi, da odpravijo pritisk, zaradi katerega prihaja do dopinga. Camporesi predlaga tudi spremembo finančnih okoliščin, v katerih je velika večina športnikov in športnic ves čas na robu eksistence, medtem ko nekaj redkih med njimi bode vsemu svetu v oči z neznanskimi pogodbenimi vsotami.